

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності
та публічного управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

КРАВЧУК ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 338.48:316.72:351.12
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ
РОЗВИТКОМ НА ЗАСАДАХ СТАЛОСТІ
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

В. І. КРАВЧУК
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
ДОВЖЕНКО Валентина Анатоліївна
(прізвище, ім'я, по батькові)

К.е.н., доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Житомир – 2024

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: **КРАВЧУК Василь Іванович**
допускається до захисту.

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № ____ від « ____ » грудня 2024 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

_____
(підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я, прізвище)

« ____ » грудня 2024 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **КРАВЧУК Василь Іванович** захистив
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____
(науковий ступінь, вчене звання)

_____
(підпис)

Анастасія ПРУТ
(власне ім'я, прізвище)

АНОТАЦІЯ

КРАВЧУК В. І. Напрями державного управління регіональним розвитком на засадах сталості. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування. – Поліський національний університет, Житомир, 2024.

Досліджено теоретичні засади та інституційне забезпечення сталого регіонального розвитку. Проаналізовано особливості стратегічного планування регіонального розвитку на засадах сталості. Запропоновано інструменти та механізми забезпечення сталого регіонального розвитку на основі використання інноваційних технологій та цифровізації в управлінні регіонами.

Ключові слова: регіон, управління, сталий розвиток, публічне управління, стратегія, цифровізація, інвестиції, міжрегіональне співробітництво.

SUMMARY

KRAVCHUK V. Directions of state management of regional development on the basis of sustainability. – Qualification work on the rights of the manuscript. Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 281 «Public management and administration» – Polissia National University, Zhytomyr, 2024.

Theoretical foundations and institutional support for sustainable regional development are investigated. Peculiarities of strategic planning of regional development on the basis of sustainability are analyzed. The tools and mechanisms for ensuring sustainable regional development through the use of innovative technologies and digitalization in regional management are proposed.

Key words: region, management, sustainable development, public administration, strategy, digitalization, investment, interregional cooperation.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТАЛОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	8
1.1. Поняття сталого розвитку та його складові: економічна, соціальна та екологічна	8
1.2. Роль державного управління у забезпеченні регіональної сталості	12
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	16
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ НА ЗАСАДАХ СТАЛОСТІ	17
2.1. Оцінка окремих складових сталого розвитку Житомирської області	17
2.2. Інноваційна діяльність у досягненні стійкого розвитку регіонів	24
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	29
РОЗДІЛ 3. ІНСТРУМЕНТИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	31
3.1. Стратегічне планування регіонального розвитку на засадах сталості та смарт-спеціалізація	31
3.2. Впровадження політики децентралізації та партнерства між державою і громадою	39
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	46
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ	57

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Питання державного управління регіональним розвитком на засадах сталості є надзвичайно важливим у сучасних умовах України, зокрема через соціально-економічну нерівність між регіонами. Стратегія сталого розвитку передбачає гармонізацію економічних, соціальних та екологічних факторів, що стає особливо критичним в умовах децентралізації та необхідності підвищення конкурентоспроможності регіонів. Відсутність ефективних механізмів управління створює ризики соціальної напруги, екологічних проблем та економічної стагнації в депресивних регіонах. Водночас сталий розвиток вимагає залучення інновацій, дотримання принципів екологічної безпеки і збалансованого розвитку територій. Це підкреслює важливість формування науково обґрунтованих підходів для впровадження сучасної державної регіональної політики.

Вагомий внесок у розробку сучасних підходів до державного управління, адаптованих до національних та глобальних викликів зробили: М. В. Вишиванюк – досліджував механізми управління регіональним розвитком у контексті сталості; К. В. Бондар – запропонувала адаптаційні підходи до удосконалення механізмів державного управління; І. В. Котов – аналізував механізми сталого розвитку територіальних громад; О. Могиль – вивчала пріоритети управління регіональним розвитком в умовах європейської інтеграції; Н. В. Медловська та О. В. Яценко – акцентували увагу на теоретичних аспектах сталого регіонального розвитку та ін.

Метою дослідження є розкрити сутність, напрями та механізми державного управління регіональним розвитком на засадах сталості, а також розробити рекомендації щодо підвищення ефективності політики сталого розвитку в умовах глобальних викликів..

Відповідно до сформульованої мети були поставлені та розв'язані наступні завдання:

- вивчити теоретико-методологічні основи сталого розвитку та його вплив на регіональну політику;
- проаналізувати сучасний стан державного управління регіональним розвитком в Україні та визначити ключові проблеми;
- запропонувати практичні рекомендації щодо формування ефективної стратегії сталого регіонального розвитку в Україні.

Предметом дослідження є механізми, інструменти та напрями державного управління, спрямовані на забезпечення сталого розвитку регіонів в умовах реформування публічного управління. *Об'єктом дослідження* є процес державного управління регіональним розвитком в Україні.

Для досягнення мети та вирішення завдань наукового дослідження було використано такі *методи*: аналізу і синтезу для вивчення концепцій сталого розвитку та державного управління регіональним розвитком; порівнянь для аналізу українського досвіду у порівнянні з міжнародними практиками; індукції та дедукції для формулювання висновків на основі загальних закономірностей і конкретних фактів; контент-аналіз для вивчення нормативно-правових актів, стратегій та програм державного управління; статистичний аналіз: для вивчення показників соціально-економічного розвитку регіонів.

Перелік публікацій. Результати кваліфікаційної роботи опубліковані у трьох наукових публікаціях (тезах): Роль громадянського суспільства у формуванні політики сталого розвитку (м. Житомир, 27-28 червня 2024 р.); Роль інноваційних кластерів у стимулюванні сталого розвитку регіонів (м. Одеса, 29-30 листопада 2024 р.); Територіальна громада та планування її сталого розвитку в умовах децентралізації влади в Україні (м. Житомир, 12 грудня 2024 р.).

Практичне значення отриманих результатів. Наведені у роботі пропозиції щодо удосконалення регіональних механізмів управління сталим розвитком можуть бути імплементовані в практику публічного управління різних рівнів.

Елемент наукової новизни кваліфікаційної роботи полягає у визначенні цілей та пріоритетів регіонального розвитку на засадах сталості.

Інформаційною базою дослідження стали нормативно-правові акти України, зокрема Закони України «Про засади державної регіональної політики», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про добровільне об'єднання територіальних громад»; Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки; Стратегія сталого розвитку «Україна 2030»; наукові дослідження та монографії провідних вітчизняних учених; статистичні джерела; рекомендації ООН зі сталого розвитку (Agenda 2030).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 49 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТАЛОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Поняття сталого розвитку та його складові: економічна, соціальна та екологічна

Сталий розвиток – це концепція, яка спрямована на задоволення потреб нинішнього покоління без шкоди для здатності майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Цей підхід базується на гармонізації трьох основних складових: економічної, соціальної та екологічної, що дозволяє забезпечувати довгострокове збалансоване функціонування суспільства та навколишнього середовища [37, 48].

Ідея сталого розвитку стала основою глобальної програми ООН «Порядок денний 2030», яка включає 17 цілей сталого розвитку (ЦСР), інтегрованих у національні політики багатьох країн [57]. Сталий розвиток фокусується на забезпеченні економічного зростання, але не за рахунок виснаження природних ресурсів або соціальної нерівності. Він передбачає мінімізацію відходів, переробку матеріалів, розвиток енергоефективних технологій. Важливим в умовах сталого розвитку є заохочення розвитку нових технологій та інноваційних рішень.

Сталий розвиток в своїй сутності включає три таких складових: економічну, екологічну та соціальну. Розглянемо кожну з них детальніше.

1. *Економічна складова.* Передбачає стабільне економічне зростання, розвиток інновацій, створення робочих місць та підвищення добробуту населення. Важливим аспектом є раціональне використання ресурсів і впровадження екологічно безпечних технологій. Економічна стійкість залежить від здатності регіонів і держав генерувати доходи без виснаження природних чи соціальних ресурсів [24, 37].

2. *Соціальна складова.* Орієнтується на забезпечення високої якості життя, рівного доступу до освіти, охорони здоров'я, культури та соціальної

справедливості. Особливу увагу приділяють боротьбі з бідністю, соціальній інтеграції та забезпеченню прав людини. Соціальна стійкість також означає формування згуртованих громад і сприяння участі громадян у прийнятті рішень [24, 37].

3. *Екологічна складова*. Спрямована на збереження та раціональне використання природних ресурсів, захист екосистем, скорочення викидів парникових газів і боротьбу зі змінами клімату. Екологічна стабільність має вирішальне значення для виживання людства, оскільки деградація довкілля може спричинити соціальні та економічні кризи [37, 48].

Узагальнимо зміст цих складових у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Складові сталого розвитку регіону

<i>Складова</i>	<i>Зміст складової</i>
<i>Економічна</i>	• Ефективне використання ресурсів • Підтримка місцевого виробництва • Інвестиції в інновації • Справедливий розподіл доходів
<i>Соціальна</i>	• Доступ до освіти та охорони здоров'я • Боротьба з бідністю • Захист прав людини • Розвиток громадянського суспільства
<i>Екологічна</i>	• Охорона біорізноманіття • Зменшення забруднення • Раціональне використання природних ресурсів • Попередження кліматичних змін

Джерело: складено автором.

Ці три складові є взаємозалежними та взаємопов'язаними. Зокрема, економічний розвиток без врахування екологічних наслідків може призвести до деградації природних ресурсів, а соціальна нестабільність – до зупинки економічних процесів. Водночас економічне зростання може сприяти покращенню якості життя людей, але воно має здійснюватися таким чином, щоб не завдавати шкоди довкіллю. З іншого боку, охорона навколишнього середовища може створювати нові робочі місця та сприяти розвитку економіки. Тому сталий розвиток передбачає узгодженість дій у всіх трьох напрямках. Ця

концепція активно впроваджується в Україні через національні стратегії розвитку та інтеграцію до європейських стандартів управління.

Регіональна сталість має свої особливості та відмінності від національного рівня.

Регіональна сталість – це комплексний підхід до розвитку регіону, який передбачає збалансоване поєднання економічного зростання, соціального добробуту та збереження довкілля. Це поняття тісно пов'язане зі сталим розвитком, але має свої специфічні особливості, зумовлені різноманітністю природних, соціальних та економічних умов окремих регіонів.

Можна визначити такі особливості регіональної сталості:

1. Специфіка природних умов. Кожен регіон має свої унікальні природні ресурси, екосистеми та кліматичні особливості, які вимагають індивідуального підходу до забезпечення сталості [36].

2. Соціальна різноманітність. Регіони відрізняються за рівнем розвитку соціальної інфраструктури, культурою, етнічним складом населення, що впливає на пріоритети та стратегії сталого розвитку [10, 14].

3. Економічна спеціалізація. Кожен регіон має свою специфічну економічну структуру, що визначає його економічний потенціал та вразливість до зовнішніх впливів [3, 49].

4. Місцеві особливості. Регіональна сталість враховує місцеві традиції, культуру та цінності, що є важливими для забезпечення соціальної згуртованості та підтримки місцевих ініціатив [21].

Зважаючи на зазначене ми визначили особливості національного та регіонального рівнів у процесах досягнення цілей сталого розвитку (табл. 1.2.). Так, національний рівень формує загальну рамку та стратегію для досягнення сталого розвитку в масштабах країни, враховуючи глобальні цілі та загальнодержавні пріоритети. Натомість регіональний рівень деталізує ці завдання, адаптуючи їх до локальних умов, потреб та можливостей конкретних громад і територій [15, 53]. На національному рівні ключовими є макроекономічні показники: економічне зростання, зменшення безробіття,

збереження екологічного балансу та реалізація міжнародних зобов'язань. У регіонах головним пріоритетом є розвиток місцевої інфраструктури, вирішення соціальних проблем і підтримка малих громад [8, 52].

Таблиця 1.2

Порівняння механізмів досягнення сталості на національному та регіональному рівнях

<i>Відмінність</i>	<i>Національний рівень</i>	<i>Регіональний рівень</i>
Масштаб	орієнтований на загальнодержавні цілі	більш деталізований і враховує конкретні особливості території
Пріоритети	часто фокусується на макроекономічних показниках	фокусується на вирішенні місцевих проблем і потреб
Інструменти	правові, фінансові, управлінські та технологічні механізми	використовуються більш різноманітні інструменти, включаючи залучення місцевих громад, підтримку малого та середнього бізнесу, розвиток інфраструктури
Учасники	органи державної влади, місцеве самоврядування, бізнес, громадянське суспільство та міжнародні партнери	беруть участь різноманітні зацікавлені сторони: місцеві органи влади, бізнес, громадські організації, місцеві жителі

Джерело: складено автором на основі [8, 15, 52, 53].

Національний рівень застосовує правові механізми (законодавча база), фінансові (державні програми, міжнародні інвестиції), управлінські (стратегії розвитку) та технологічні інструменти для контролю та впровадження реформ. Регіональний рівень використовує додаткові інструменти, такі як залучення громадськості, розвиток локальних ініціатив, підтримка малого бізнесу та проекти розвитку соціальної інфраструктури [15]. На національному рівні учасниками є центральні органи влади, міністерства та міжнародні партнери, які створюють умови для реалізації стратегій. На регіональному рівні значну роль відіграють місцеві органи влади, жителі громад, бізнес-структури, громадські організації та волонтери, які реалізують конкретні проекти на місцях [8, 52].

Врахування особливостей кожного регіону дозволяє розробляти більш ефективні стратегії розвитку, які відповідають місцевим потребам. Забезпечення сталого розвитку на регіональному рівні сприяє більш

справедливому розподілу ресурсів та можливостей між різними територіями. Врахування місцевих особливостей дозволяє зберегти культурну та природну різноманітність країни.

1.2. Роль державного управління у забезпеченні регіональної сталості

Державне управління відіграє ключову роль у досягненні регіональної сталості, яка передбачає збалансований розвиток економічної, соціальної та екологічної складових. У цьому контексті управлінські функції спрямовані на створення умов для гармонійного розвитку регіонів, мінімізацію диспропорцій, раціональне використання ресурсів і підвищення якості життя населення.

В частині розробки та реалізації стратегій розвитку державні органи формують нормативно-правову базу для впровадження принципів сталого розвитку, таких як Стратегія сталого розвитку «Україна–2030» і Державна стратегія регіонального розвитку 2021–2027. Це сприяє інтеграції національних і міжнародних стандартів сталості у всі аспекти регіональної політики.

Стратегія сталого розвитку «Україна–2030» є рамковим документом, що визначає головні напрями довгострокового розвитку України на основі збалансування економічних, соціальних та екологічних пріоритетів. Ця стратегія побудована з урахуванням 17 глобальних цілей сталого розвитку ООН та адаптована до національних особливостей. Основними завданнями є:

- економічна стабільність та інновації: забезпечення модернізації економіки, впровадження енергоефективних технологій, зменшення ресурсомісткості виробництва;
- соціальний розвиток: подолання бідності, забезпечення рівного доступу до освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг;
- екологічна безпека: захист довкілля, скорочення викидів парникових газів, управління природними ресурсами та адаптація до змін клімату;

- інклюзивність та партнерство: співпраця між державою, приватним сектором і громадянським суспільством для досягнення сталого розвитку [31, 43, 44].

Загалом, цей документ передбачає інституційні реформи, моніторинг реалізації цілей та активізацію міжнародного співробітництва для ефективного виконання запланованих заходів.

Державна стратегія регіонального розвитку 2021–2027 визначає напрями та інструменти для подолання соціально-економічної нерівності регіонів та забезпечення їхнього сталого розвитку. Вона окреслює ключові напрями зменшення міжрегіональних диспропорцій, впровадження інновацій та стимулювання місцевої економіки [24, 35]. Основними аспектами цієї стратегії є:

1. подолання диспропорцій розвитку: зменшення розриву між депресивними та розвиненими регіонами шляхом цільової підтримки громад та економічної активності;
2. ефективна децентралізація: надання місцевим громадам повноважень і ресурсів для впровадження регіональних програм сталого розвитку;
3. інфраструктурні проєкти: модернізація транспортної, соціальної та комунальної інфраструктури для підвищення привабливості регіонів;
4. інновації та екологічна модернізація: впровадження новітніх технологій у виробництві та управлінні для збереження довкілля і розвитку місцевої економіки [25].

Стратегія передбачає підвищення конкурентоспроможності регіонів через залучення інвестицій, підтримку малого та середнього бізнесу та активізацію міжрегіональної співпраці.

Таким чином, обидві стратегії мають спільну мету — створення умов для сталого економічного, соціального та екологічного розвитку, але акцентують увагу на різних рівнях: національному (Україна–2030) та регіональному (2021–2027).

Децентралізація управління сформувала умови для врахування принципів сталого розвитку в окремих регіонах та територіях. Передача повноважень місцевим органам влади дозволяє ефективніше вирішувати питання регіонального розвитку, враховуючи специфіку кожного регіону. Завдяки фінансовій децентралізації, місцеві громади отримують можливість залучати інвестиції та планувати власний розвиток.

Реформа децентралізації в Україні дала місцевим громадам більше повноважень і ресурсів для вирішення проблем сталого розвитку. Це сприяло покращенню умов для створення робочих місць, залучення інвестицій та забезпечення ефективнішого використання природних ресурсів [37, 48]. Такий підхід створює умови для підвищення ефективності управління та сталого розвитку територій на основі місцевих потреб і особливостей.

Завдяки децентралізації органи місцевого самоврядування отримують фінансові та адміністративні інструменти для розв'язання актуальних проблем на місцях. Це дозволяє громадам планувати власний розвиток, керуючись принципами сталості: розвиток економіки, покращення інфраструктури та збереження природних ресурсів [44, 45]. Місцеві громади краще обізнані з власними проблемами та потенціалом. Децентралізація забезпечує більш раціональний розподіл фінансових і природних ресурсів, враховуючи місцеві пріоритети. Наприклад, це сприяє впровадженню проєктів з енергоефективності, зелених технологій та покращенню інфраструктури [43]. Автономія громад дозволяє їм створювати сприятливі умови для залучення інвесторів та підтримки малого й середнього бізнесу. Це стимулює економічне зростання та створення робочих місць на місцевому рівні, що є важливою складовою сталого розвитку [45]. Децентралізація сприяє залученню населення до процесів прийняття рішень. Це підвищує прозорість управління та забезпечує соціальну сталість через активну участь громадян у розвитку територій. Місцеві ініціативи стають дієвими інструментами для реалізації програм сталого розвитку [45]. Передача повноважень дозволяє громадам зосередитися на конкретних проблемах, як-от відновлення інфраструктури в

сільських регіонах чи модернізація соціальних послуг у містах. Це сприяє зменшенню соціально-економічної нерівності між регіонами та гармонійному розвитку територій [31, 46].

Таким чином, децентралізація управління є потужним інструментом сталого розвитку, адже вона надає місцевим громадам можливість самостійно розвивати свої території, залучати ресурси та ефективно вирішувати екологічні, соціальні та економічні виклики.

Економічна підтримка регіонів є рушійною силою сталого розвитку. Державне управління сприяє зміцненню економічної стійкості регіонів через розвиток інфраструктури, підтримку малого та середнього бізнесу та залучення міжнародної допомоги. Це зменшує залежність депресивних регіонів від дотацій і стимулює їхню самодостатність. Інструментами економічної підтримки регіонів є: прямі інвестиції; податкові пільги; кредитні програми; програми розвитку людських ресурсів; створення спеціальних економічних зон.

Невід'ємною складовою механізму державного управління сталим розвитком регіонів є контроль за екологічними стандартами. Органи державного управління забезпечують моніторинг стану природного середовища, впровадження екологічних стандартів, стимулюють використання екологічно безпечних технологій, що сприяє збереженню природних ресурсів і адаптації регіонів до змін клімату. Це важливо для гармонізації відносин між економічними цілями та екологічними потребами. Завдяки управлінню соціальними програмами, такими як підтримка освіти, охорони здоров'я та культурних ініціатив, держава створює умови для підвищення рівня соціальної згуртованості, що є важливою складовою сталого розвитку [24, 37].

Загалом, державне управління відіграє системну роль у розвитку регіонів, забезпечуючи їхню стійкість до економічних, соціальних та екологічних викликів. Ефективне управління є передумовою для гармонійного співіснування інтересів суспільства та довкілля, що відповідає сучасним глобальним і національним цілям сталого розвитку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Отже, сталий розвиток – це комплексна концепція, яка передбачає збалансований розвиток економіки, суспільства та довкілля. Три складові сталого розвитку – економічна, соціальна та екологічна – тісно пов'язані між собою. Жодна з них не може бути досягнута ізольовано.

Регіональна сталість є важливим компонентом сталого розвитку в цілому. Вона дозволяє врахувати різноманітність регіонів та розробити більш ефективні і справедливі стратегії розвитку. Водночас, державне управління є системоутворюючим чинником у процесі забезпечення регіональної сталості. Його ефективність залежить від інтеграції стратегічного планування, міжрегіональної співпраці та участі громад у вирішенні питань місцевого розвитку.

Національний рівень забезпечує загальну координацію та стратегічне бачення сталого розвитку, тоді як регіональний рівень фокусується на практичній реалізації завдань, враховуючи локальні потреби та особливості територій. Така взаємодія забезпечує ефективний розвиток країни в цілому та регіонів зокрема.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ НА ЗАСАДАХ СТАЛОСТІ

2.1. Оцінка окремих складових сталого розвитку Житомирської області

На сьогодні Україна орієнтується на ключові соціальні, екологічні та економічні індикатори сталого розвитку, що відображають комплексний підхід до забезпечення збалансованого зростання країни (табл. 2.1).

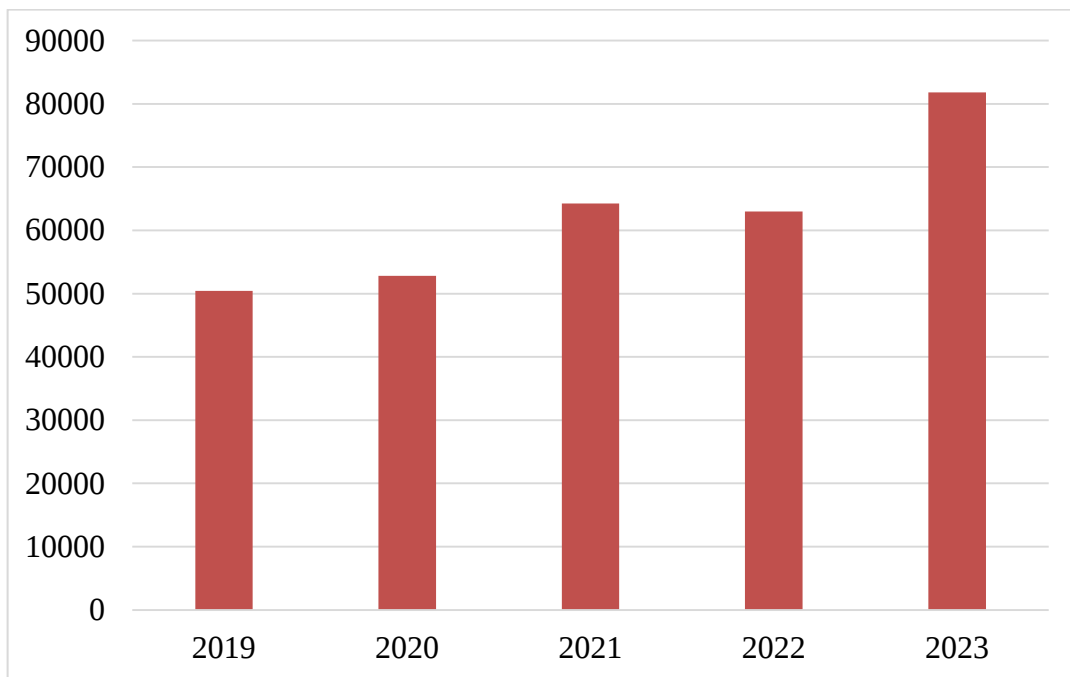
Таблиця 2.1

Індикатори сталого розвитку України та окремих регіонів

Категорія індикаторів	Ключові індикатори	Зміст індикаторів
Соціальні індикатори	Життєвий рівень населення	Рівень доходів, умови проживання, соціальний захист та забезпечення базових потреб населення.
	Якість людських ресурсів	Розвиток системи освіти, охорони здоров'я, професійна підготовка та підвищення кваліфікації робочої сили.
	Захищеність життєдіяльності	Забезпечення соціальних гарантій, безпеки населення та підтримка вразливих верств суспільства.
Екологічні індикатори	Якість атмосфери	Зниження рівня забруднення повітря, моніторинг викидів шкідливих речовин та впровадження чистих технологій.
	Стан гідросфери	Раціональне використання водних ресурсів, їх захист, відновлення та очищення.
	Стан літосфери	Збереження та відновлення земельних ресурсів, боротьба з деградацією ґрунтів та раціональне природокористування.
Економічні індикатори	Рівень економічного розвитку	Динаміка ВВП, зростання продуктивності праці, інвестиційна активність та інноваційний розвиток.
	Характеристики споживання	Ефективне використання ресурсів, розвиток циркулярної економіки та зменшення надмірного споживання.
	Фінансові ресурси, механізми та інструменти	Залучення інвестицій, розробка фінансових механізмів та впровадження інноваційного фінансування.

Джерело: складено автором на основі [4].

Такі індикатори формують фундаментальний підхід до досягнення сталого розвитку України, забезпечуючи баланс між економічним зростанням, соціальним добробутом та екологічною стійкістю. Розглянемо окремі з них для Житомирської області. Житомирська область, як і інші регіони України, активно працює над впровадженням Цілей сталого розвитку. Хоча конкретні результати можуть варіюватися залежно від різних факторів, таких як наявність ресурсів, політична воля та зовнішні впливи. Динаміка обсягу реалізованої продукції підприємствами області наведено на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Динаміка обсягу реалізації промислової продукції (товарів, послуг) підприємствами Житомирської області, млн. грн.

Джерело: складено автором за даними [26].

Спостерігається стійке зростання обсягів виробництва. Це свідчить про підвищення ефективності роботи підприємств, зростання попиту на продукцію та про впровадження нових технологій. Хоча загальна тенденція є позитивною, темпи зростання в різні роки відрізняються, що пов'язано з різними факторами, такими як кон'юнктура ринку, доступність ресурсів, політичні події, військова агресія тощо.

У 2022 році індекс виробництва валової продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств до 2021 року склав 83,5 %, у тому числі рослинництва – 82,6 %, тваринництва – 88,1% [32]. Диверсифікація економіки Житомирської області має змішану динаміку, спрямовану на зменшення залежності від традиційних галузей, таких як сільське господарство та промисловість, через розвиток нових напрямів. Стратегія розвитку області до 2027 року акцентує увагу на підтримці органічного виробництва, ІТ-сектору, туризму, інновацій та альтернативної енергетики.

Зростання обсягів виробленої та реалізованої продукції може бути позитивним фактором для економіки регіону, але лише за умови, що воно буде супроводжуватися збалансованим розвитком інших сфер. Для забезпечення сталого розвитку необхідно приділяти увагу як економічним показникам, так і соціальним та екологічним аспектам.

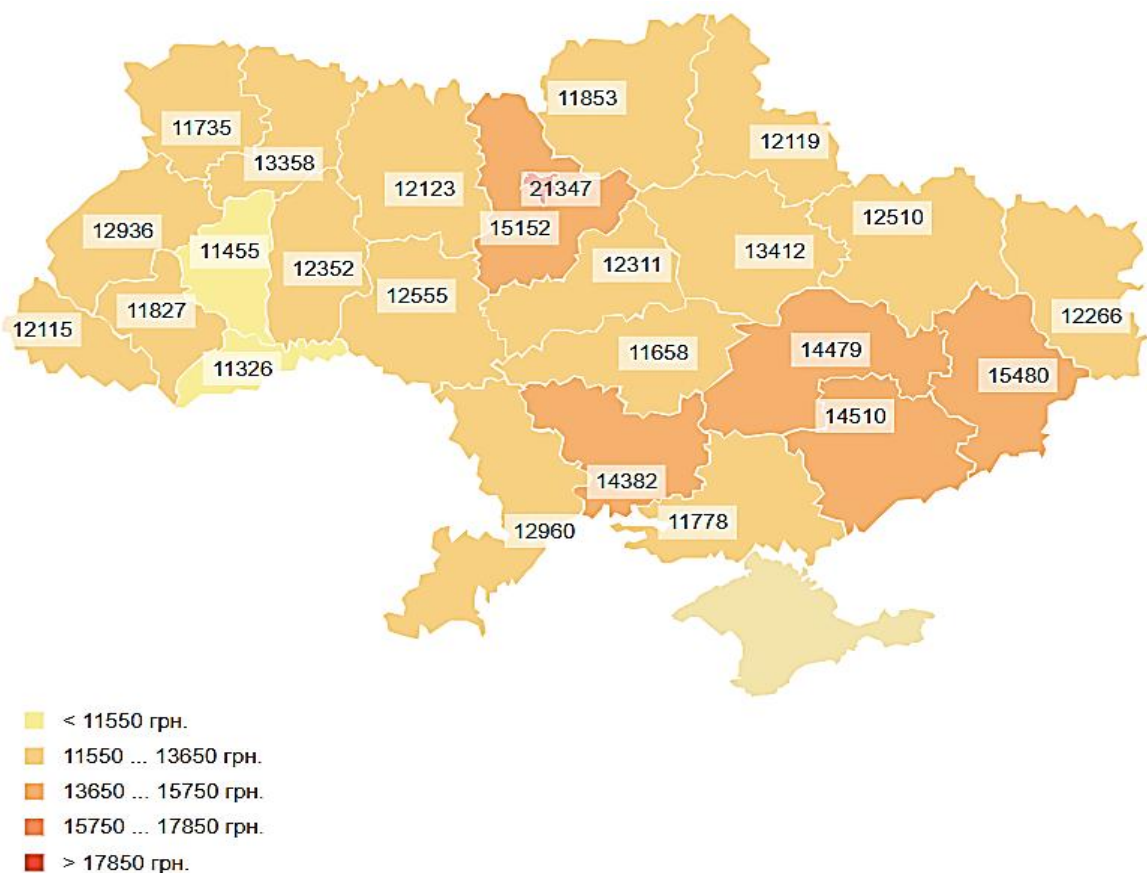
Проаналізуємо окремі соціальні та екологічні показники. Ситуація на ринку праці в Житомирській області зазнала впливу російської збройної агресії і у 2022 році загострилася. У 2022 році послугами обласного центру зайнятості скористалися 36,7 тис. безробітних громадян, що на 19% менше, ніж у 2021 році. За даними Житомирського обласного центру зайнятості, протягом січня-вересня 2023 року спостерігалось зниження напруженості на ринку праці завдяки зменшенню кількості зареєстрованих безробітних та зростанню кількості доступних вакансій. Станом на 1 жовтня 2023 року кількість безробітних склала 5 257 осіб, що у 2,3 рази менше порівняно з аналогічною датою минулого року (11 315 осіб). Кількість вакансій зросла до 1 938, що майже вдвічі більше, ніж на 1 жовтня 2022 року (958 вакансій). Завдяки цій позитивній динаміці співвідношення безробітних до вакансій знизилось до 3 осіб на одне місце, що у 4 рази нижче, ніж минулого року (12 осіб на вакансію) [32].

Загалом, за січень-вересень 2023 року, статус безробітного мали 19 911 осіб, що на 12 957 осіб (40%) менше у порівнянні з аналогічним періодом 2022 року (32 868 осіб). За сприяння державної служби зайнятості вдалося

працевлаштувати 6 270 осіб, що становить 31,5% від загальної кількості зареєстрованих безробітних [32].

Для стимулювання економічної активності та створення нових робочих місць активно впроваджуються програми підтримки ринку праці, зокрема заходи з підтримки малого підприємництва. Це сприяє зниженню рівня безробіття та підвищенню зайнятості в регіоні.

Рівень середньомісячної заробітної плати в Україні демонструє значну регіональну диспропорцію (рис. 2.2). Найвищі показники спостерігаються в центральних та східних областях, зокрема в Києві та областях навколо нього. Найнижчі – переважно в західних регіонах.

Рис. 2.2. Рівень середньомісячної заробітної плати в Україні в розрізі регіонів

Джерело: складено автором за даними [23].

Житомирська область знаходиться в нижній частині рейтингу за рівнем середньої заробітної плати, отже рівень оплати праці в регіоні є нижчим за

середній по Україні. Порівнюючи з сусідніми областями, можна помітити, що рівень заробітної плати в Житомирській області є дещо нижчим, ніж у Київській та Вінницькій областях, але вищим, ніж у Рівненській.

Низький рівень заробітної плати в Житомирській області пов'язаний з кількома факторами: переважання в регіоні сільського господарства та легкої промисловості, де традиційно рівень оплати праці нижчий, ніж у високотехнологічних галузях; дефіцитом інвестицій в економіку регіону, що стримує створення нових робочих місць з високою оплатою праці.

Дані табл. 2.2 відображають динаміку утворення та оброблення відходів у Житомирській області за період з 2021 по 2023 роки. Дані свідчать про певні позитивні тенденції, але також виявляють ряд проблем, які потребують вирішення.

Таблиця 2.2

Утворення та оброблення відходів у Житомирській області, тис. тонн

<i>Показник</i>	<i>2021 р.</i>	<i>2022 р.</i>	<i>2023 р.</i>	<i>2023 р. +/- до 2021 р.</i>
Обсяг утворених відходів	421,1	375,6	391,3	-29,8
Обсяг відновлених відходів	30,7	22,3	2,2	-28,5
Обсяг спалених відходів	30,7	29,0	18,2	-12,5
Обсяг видалених відходів на полігоні	206,4	177,8	199,1	-7,3
у % до обсягу утворених	49,0	47,3	50,9	1,9

Джерело: складено автором за даними [26].

Загалом спостерігається загальна тенденція до зниження обсягу утворених відходів, що свідчить про підвищення обізнаності населення та підприємств щодо необхідності зменшення споживання та переробки відходів. Хоча абсолютні показники обсягу відновлених відходів є невисокими, їх частка в загальному обсязі утворених відходів дещо зросла. Отже розвивається інфраструктура переробки та впровадження практики повторного використання матеріалів.

Незважаючи на зростання частки відновлених відходів, значна частина відходів все ще направляється на полігони, тому розвиток інфраструктури переробки недостатній та низький рівень сортування відходів. Зменшення

обсягу спалених відходів пов'язано з екологічними обмеженнями та пошуком альтернативних методів утилізації. Однак, це не обов'язково свідчить про покращення екологічної ситуації, оскільки спалювання відходів може бути одним із методів їх утилізації за певних умов.

Зменшення обсягу відходів, що направляються на полігони, сприяє збереженню природних ресурсів та зменшенню негативного впливу на довкілля. Однак, для досягнення цілей сталого розвитку необхідно значно збільшити обсяги переробки відходів та впровадження замкнутого циклу виробництва. Розвиток інфраструктури переробки відходів може створити нові робочі місця та стимулювати розвиток економіки регіону. Крім того, повторне використання матеріалів дозволяє знизити витрати на закупівлю сировини. Покращення стану довкілля та підвищення рівня життя населення є важливими аспектами сталого розвитку. Зменшення кількості сміттєзвалищ та поліпшення якості повітря сприятимуть покращенню здоров'я населення.

Для подальшого розвитку регіону на засадах сталості необхідно збільшити кількість та потужність підприємств з переробки відходів, зокрема для переробки пластику, паперу, скла та органічних відходів. Важливою у цьому напрямі є робота з населенням та підприємствами щодо роздільного збору відходів.

Потрібна також підтримка місцевих виробників, що використовують вторинну сировину, зокрема, введення податків на захоронення відходів та пільг для підприємств, що займаються переробкою, посилення контролю за дотриманням природоохоронного законодавства, проведення інформаційно-просвітницької роботи серед населення.

Розглянемо динаміку витрат на охорону навколишнього природного середовища в Житомирській області за період з 2021 по 2023 роки в табл. 2.3.

З даних таблиці бачимо, що загальний обсяг витрат на охорону довкілля за три роки значно зріс, тому можна сказати, що уваги до екологічних проблем в регіоні підвищується та активізується державна політика в цій сфері. Найбільш значне зростання спостерігається саме в розділі капітальних

інвестицій. реалізацію масштабних проектів з охорони довкілля, таких як будівництво очисних споруд, рекультивація земель тощо. Зростання поточних витрат також свідчить про активізацію природоохоронних заходів. Це витрати на моніторинг стану довкілля, контроль за викидами, проведення екологічних експертиз тощо.

Таблиця 2.3

**Витрати на охорону навколишнього природного середовища в
Житомирській області, тис. грн**

<i>Показник</i>	<i>2021 р.</i>	<i>2022 р.</i>	<i>2023 р.</i>	<i>2023 р. +/- до 2021 р.</i>
Капітальні інвестиції	10270,6	14108,0	47736,4	37465,8
Поточні витрати	282791,2	277065,5	380934,1	98142,9
Усього	293061,8	291173,5	428670,5	135608,7

Джерело: складено автором за даними [26].

У Житомирській області реалізується низка екологічних ініціатив і проектів у межах Програми охорони навколишнього природного середовища на 2023-2027 роки. Головні напрямки діяльності зосереджуються на:

- Поліпшення якості водних ресурсів. Модернізація очисних споруд та реконструкція провідних водоканалізаційних систем, що є критично необхідним для зменшення рівня забруднення річок та водою. Основне увага приділяється боротьбі з гідроізоляцією з неочищеними стоками та відновленню логічного режиму річок [5, 33].
- Відновлення лісових ресурсів та природоохоронних зон. Регіон активно реалізує програми лісовідновлення та боротьби з вирубкою лісів. Важливим завданням є створення нових природоохоронних територій і збереження біорізноманіття області [5, 33, 41].
- Змінення впливу відходів на довкілля. Будівництво та модернізація об'єктів для переробки твердих побутових відходів, створення сучасних сміттесортувальних ліній і полігонів для безпечного захоронення відходів [5, 41].

- Розвиток альтернативної енергетики. Запровадження проєктів із розвитку сонячної та біоенергетики погіршення скорочення викидів парникових газів і підвищення енергоефективності регіону. У Житомирській області функціонують сонячні електростанції потужністю 193 МВт [11, 41].

- Екологічний моніторинг та контроль. Впровадження системи екологічного моніторингу для оцінки стану атмосферного повітря, водних ресурсів і обґрунтувань. Це дозволяє оперативно реагувати на зміни та впроваджувати додаткові заходи для охорони довкілля [5, 33].

Зазначені ініціативи спрямовані на покращення екологічної ситуації в регіоні та досягнення цілого сталого розвитку шляхом збереження природних ресурсів і підвищення якості життя населення.

2.2. Інноваційна діяльність у досягненні стійкого розвитку регіонів

Економічний розвиток регіонів на засадах сталості є одним із ключових завдань державного управління, що спрямоване на створення збалансованої та конкурентоспроможної економіки з одночасним дотриманням екологічних та соціальних стандартів.

Сьогоднішній світ вимагає від економіки постійного оновлення та інновацій. Для досягнення стійкого розвитку регіону необхідно створювати сприятливе середовище для інноваційної діяльності. Особливу роль у цьому процесі відіграють інноваційні кластери – об'єднання підприємств, наукових установ, університетів та інших організацій, спрямованих на спільне розроблення та впровадження нових технологій.

Розбудова інноваційних кластерів має стати пріоритетом регіональної політики. Адже саме вони здатні забезпечити: прискорення технологічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності регіону, створення нових робочих місць, збалансований розвиток. Концентрація наукового потенціалу, інвестицій та талантів в одному місці сприяє швидкому перетворенню наукових

досягнень на конкурентоспроможну продукцію. Інноваційні продукти та послуги, створені в рамках кластерів, дозволяють регіону зайняти лідируючі позиції на світовому ринку. Розвиток інноваційних підприємств веде до створення висококваліфікованих робочих місць, що сприяє зменшенню безробіття та підвищенню рівня життя населення. Інноваційні кластери можуть сприяти вирішенню екологічних проблем, соціальної нерівності та інших викликів сталого розвитку.

Держава відіграє ключову роль у формуванні інноваційної політики та створенні сприятливих умов для її реалізації. Незважаючи на те, що кожна країна обирає свій власний шлях інноваційного розвитку, загальновизнаним є те, що ефективне управління інноваційною економікою потребує системного підходу та координації між державними інституціями. Головним завданням держави є створення умов для стимулювання розвитку інновацій та їх активного поширення, зокрема шляхом кластеризації.

Науковці пропонують різні трактування поняття «інноваційний кластер». Так, Юр'єва П. Б. визначає територіальні інноваційні кластери як сталі організаційно-економічні об'єднання суб'єктів регіональної інноваційної системи, що мають особливі функції, механізми утворення та просторові характеристики. Вони оцінюються за критеріями ефективності та специфічними умовами реалізації [56].

На думку Краус Н. М., інноваційний кластер — це добровільне об'єднання господарюючих суб'єктів, що характеризується територіальною близькістю, галузевою спеціалізацією та культурно-ментальною єдністю. Таке об'єднання дозволяє отримати синергетичний ефект, оскільки ресурси, процеси та потоки (фінансові, інформаційні, матеріальні) є взаємодоповнюваними [19, с. 240].

Науковці також відзначають, що інноваційні кластери є потужними інструментами розвитку бізнесу, оскільки об'єднують підприємства в єдину мережу. Це сприяє обміну досвідом, підтримці та захисту спільних інтересів, а також формуванню сприятливого бізнес-середовища. Юр'єва П. Б. підкреслює,

що кластери охоплюють розробку, виробництво та просування продукції з високою доданою вартістю, забезпечуючи пріоритетний розвиток провідних галузей економіки та стійке економічне зростання регіону [56].

Таким чином, інноваційний кластер можна визначити як географічно обмежену територію, де концентруються взаємопов'язані компанії, науково-дослідні установи, університети та інші організації, які тісно співпрацюють для створення і впровадження інновацій. Це співробітництво сприяє швидкому розвитку нових продуктів, технологій та послуг. Проілюструємо інноваційну кластеризацію для регіонального розвитку на засадах сталості на рис.2.3.

Рис. 2.3. Інноваційна кластеризація для регіонального розвитку на засадах сталості

Джерело: сформовано автором.

Центральним елементом є «Інноваційний кластер», що об'єднує ключові складові:

1. Наукові установи та університети – джерела досліджень і розробок.
2. Бізнес та стартапи – підприємства, що впроваджують інновації.
3. Державна підтримка – політичні та фінансові інструменти для розвитку.
4. Інвестиційні можливості – залучення капіталу для реалізації проєктів.

5. Технології та інфраструктура – платформи для виробництва й інновацій.

6. Екологічна сталість – збереження довкілля та розвиток "зеленої" економіки.

Завдяки такій структурі інноваційні кластери забезпечують синергію між різними учасниками процесу, що сприяє економічному розвитку, підвищенню конкурентоспроможності регіонів та досягненню цілей сталого розвитку. Візуалізацію та розуміння процесів кластерного розвитку регіонів на засадах інноваційної та екологічної стійкості наведено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

**Компоненти інноваційної кластеризації
та їхній вплив на сталий розвиток регіону**

<i>Компонент інноваційного кластеру</i>	<i>Функція</i>	<i>Результат для сталого розвитку</i>
Наукові установи та університети	Проведення досліджень, розробка нових технологій, підготовка кадрів.	Створення наукових інновацій та їх інтеграція у виробництво.
Бізнес та стартапи	Впровадження інноваційних ідей у реальний сектор економіки.	Розвиток нових продуктів і технологій, зростання конкурентоспроможності.
Державна підтримка	Забезпечення законодавчих, фінансових та політичних стимулів.	Формування сприятливого середовища для кластерного розвитку.
Інвестиційні можливості	Залучення капіталу від приватних та державних інвесторів.	Фінансування проєктів, прискорення впровадження інновацій.
Технології та інфраструктура	Створення технопарків, індустріальних хабів, сучасних виробничих систем.	Підвищення ефективності виробництва, створення робочих місць.
Екологічна сталість	Впровадження «зелених» технологій, збереження природних ресурсів.	Зниження екологічного навантаження, розвиток відновлюваної енергетики.

Джерело: сформовано автором

Об'єднання науки, бізнесу, державної підтримки та інфраструктури дозволяє створювати умови для сталого економічного зростання, технологічного прогресу та збереження довкілля. Основні аспекти важливості кластеризації для регіональної інноваційної політики:

- *співпраця та обмін знаннями*: підприємства в межах кластеру обмінюються досвідом, технологіями та ідеями, що прискорює інноваційні процеси.
- *галузева спеціалізація*: концентрація на певній сфері дозволяє глибше аналізувати ринок і розвивати ключові компетенції.
- *залучення інвестицій*: інноваційні кластери приваблюють інвесторів завдяки своєму високому потенціалу зростання та технологічному розвитку.
- *створення нових робочих місць*: розвиток кластерів забезпечує появу високооплачуваних робочих місць у регіоні.
- *підвищення конкурентоспроможності регіону*: інноваційні кластери роблять регіон привабливим для інвесторів та кваліфікованих спеціалістів, що підвищує його позиції на світовому ринку.

Загалом, кластеризація є ефективним інструментом державної політики для стимулювання інновацій, розвитку економіки регіонів та досягнення їх сталого розвитку. Державна політика є ключовим фактором у стимулюванні розвитку кластерів. Європейський досвід демонструє, що завдяки чітким стратегіям та сприятливому бізнес-середовищу, кластери стали основним драйвером економічного зростання. Вони забезпечують високий рівень інноваційності, створюють нові робочі місця та підвищують конкурентоспроможність на глобальному ринку.

В Україні ж розвиток кластерів тривалий час стримувався через відсутність системного підходу, високі бізнес-ризики та недосконалу законодавчу базу. Нестача координації між державними органами й відсутність активної підтримки бізнесу призвели до стихійного розвитку кластерів та втрати частини конкурентних переваг на міжнародній арені порівняно з європейськими країнами.

Науковці пропонують розвивати інноваційні кластери, які мають ядро у вигляді хабів, що об'єднують науковців, підприємців та навчальні заклади. Основна функція хабів — генерація інноваційних ідей та їх швидка комерціалізація. Залежно від масштабу, хаби можуть бути:

- *внутрішніми* (на рівні компаній);
- *регіональними* (в межах кластерів);
- *національними* (для об'єднання ресурсів на рівні країни).

Для України особливо важливим є створення кластерних хабів, які інтегруватимуть ресурси регіонів та сприятимуть інноваційному розвитку різних галузей економіки [19].

Швидкий технологічний прогрес, зміни клімату та зростання соціально-економічних нерівностей посилюють необхідність розробки та впровадження інноваційних рішень. Вони мають забезпечувати баланс між економічним зростанням, соціальним добробутом і збереженням довкілля, що є основою сталого розвитку регіонів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Зростання обсягу реалізованої промислової продукції в Житомирській області є позитивним сигналом. Однак, для забезпечення стійкого розвитку необхідно звернути увагу на наступні аспекти: диверсифікацію економіки; підвищення енергоефективності; соціальну відповідальність бізнесу та підтримку малого та середнього бізнесу.

Аналіз даних свідчить про необхідність подальших зусиль для досягнення цілей сталого розвитку в галузі управління відходами в Житомирській області. Запровадження комплексу заходів, спрямованих на зменшення обсягу утворених відходів, підвищення рівня їх переробки та впровадження замкнутого циклу виробництва, дозволить покращити екологічну ситуацію в регіоні та сприяти його сталому розвитку.

Інноваційні кластери є ефективним інструментом для економічного зростання регіонів та країни загалом. Вони сприяють створенню нових робочих місць, підвищують конкурентоспроможність регіонів та покращують якість життя населення.

Для успішного розвитку інноваційних кластерів необхідна синергія держави, бізнесу та наукової спільноти. Держава має зосередитися на створенні умов для функціонування кластерних хабів, які об'єднуватимуть ресурси регіонів та галузей. Це дозволить максимально використати науковий потенціал країни та сприятиме розвитку інноваційної економіки на засадах сталого розвитку.

РОЗДІЛ 3.

ІНСТРУМЕНТИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

3.1. Стратегічне планування регіонального розвитку на засадах сталості та смарт-спеціалізація

Стратегічне планування є основним інструментом забезпечення сталого розвитку регіонів, оскільки воно визначає довгострокові цілі, пріоритети та заходи для досягнення соціально-економічного та екологічного балансу. Головні особливості стратегічного планування в контексті сталого розвитку наведено на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Структурно-логічна схема стратегічного планування розвитку регіону на засадах сталості

Джерело: сформовано автором.

1. *Комплексний підхід до розвитку регіонів.* Стратегічне планування базується на гармонізації трьох складових сталого розвитку: економічної, соціальної та екологічної. Розробка стратегій відбувається з урахуванням

потреб регіонів та на основі *Цілей сталого розвитку ООН* і національних документів, таких як *Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки*. Це дозволяє створювати інтегровані рішення для ефективного використання ресурсів та мінімізації диспропорцій між регіонами [44, 45].

2. *Децентралізація та участь громад*. Стратегічне планування в Україні здійснюється на національному, регіональному та місцевому рівнях. Завдяки реформі децентралізації місцеві громади отримали більше повноважень у розробці стратегій розвитку з урахуванням локальних особливостей. Громади та громадянське суспільство активно залучаються до планування, що забезпечує прозорість та адресність рішень [46].

3. *Впровадження інноваційних підходів*. У стратегіях сталого розвитку широко використовуються нові інструменти, такі як *смайт-спеціалізація* (smart specialization), що спрямована на розвиток конкурентних переваг регіонів через інновації та технологічний розвиток. Це дозволяє регіонам реалізовувати потенціал і залучати інвестиції [45].

4. *Моніторинг і оцінка результатів*. Однією з особливостей є систематичний моніторинг та оцінка ефективності впровадження стратегій сталого розвитку. Це включає аналіз показників сталості, якості життя населення та впливу заходів на екологічне середовище. Зокрема, реалізація стратегій супроводжується визначенням *ключових індикаторів* для відстеження прогресу [44].

5. *Фокус на екологічну збалансованість*. Особлива увага приділяється екологічній безпеці регіонів, мінімізації впливу господарської діяльності на довкілля та впровадженню відновлювальних джерел енергії. Це є важливим елементом стратегічного планування у контексті глобальних кліматичних викликів [45, 46].

Таким чином, стратегічне планування регіонального розвитку на засадах сталості є системним процесом, що охоплює всі рівні управління та спрямований на створення самодостатніх, інноваційних і екологічно стійких

регіонів. Реалізація цього підходу в Україні є ключовим етапом інтеграції до європейських стандартів сталого розвитку.

Перевіримо на практиці чи дотримуються регіони цих ключових аспектів. Зокрема оцінимо як у Стратегії розвитку Житомирської області враховано цілі сталого розвитку регіону. *Стратегія розвитку Житомирської області на період до 2027 року* є важливим документом, що визначає напрямки сталого розвитку регіону. Вона побудована відповідно до національних стратегічних документів, таких як *Державна стратегія регіонального розвитку 2021-2027 років і Цілі сталого розвитку ООН*, і враховує потреби як економічного зростання, так і соціальної стабільності та екологічної безпеки регіону.

Розглянемо ключові особливості врахування цілей сталого розвитку в цьому документі.

1. *Економічна сталість та конкурентоспроможність регіону.*

- Стратегія сприяє розвитку ключових галузей економіки області, таких як агропромисловий комплекс, промисловість і малий та середній бізнес.
- Особлива увага приділена смарт-спеціалізації, що передбачає розвиток органічного сільського господарства, інноваційної промисловості та туризму як основи регіональних конкурентних переваг [28, 41, 42].

2. *Екологічна безпека та енергоефективність.*

- У Стратегії акцентовано увагу на впровадження енергозберігаючих технологій, розвитку альтернативної енергетики та модернізації комунальної інфраструктури з урахуванням екологічних стандартів.
- Питання збереження природних ресурсів та створення чистого довкілля включено як пріоритетний напрямок сталого розвитку області [28, 41, 42].

3. *Соціальна сталість і розвиток людського потенціалу регіону.*

- Заплановано покращення якості життя через розвиток освітніх, медичних та соціальних послуг.
- Особлива увага приділена підтримці молоді, зміцненню здоров'я населення та формуванню комфортного життєвого середовища у громадах.

- Стратегія також підтримує цифрову трансформацію, зокрема розвиток електронного врядування та покращення доступу до адміністративних послуг [28, 41, 42].

4. *Інфраструктурний розвиток.*

- Передбачено значні інвестиції у модернізацію дорожньої інфраструктури, покращення транспортної доступності та благоустрій територій.

- Розвиток сучасної логістичної інфраструктури підвищить інвестиційну привабливість регіону [28, 41, 42].

5. *Громадська безпека та управлінська ефективність.*

- У Стратегії наголошено на зміцненні громадської безпеки, реагуванні на надзвичайні ситуації та ефективному управлінні ресурсами громад, що забезпечить стабільний розвиток регіону [28, 41, 42].

Тобто можна підсумувати, що Стратегія розвитку Житомирської області до 2027 року враховує цілі сталого розвитку через інтеграцію економічних, соціальних та екологічних пріоритетів, що дозволяє забезпечити збалансований розвиток регіону та підвищити якість життя його мешканців.

Науковці зазначають, що «стратегічне планування місцевого сталого розвитку здійснюється на методологічній основі загальних принципів сталого розвитку. Зокрема таких: а) гармонійного поєднання розвитку суспільства зі збереженням довкілля; б) проведення політики запобігання екологічним, економічним, техногенним, гуманітарним та іншим негараздам; в) постійного моніторингу та екологічної експертизи; г) ліквідації незбалансованих видів виробництва та споживання; д) розробки і запровадження екологічних технологій; е) принципу «забруднювач платить» та «ресурсокористувач платить» [40].

Створення стратегії сталого розвитку потребує всебічного аналізу, який охоплює як екологічні, так і соціально-економічні аспекти. Цей процес вимагає системного підходу, що дозволяє врахувати взаємозв'язки між різними сферами життя. Крім того, важливо забезпечити узгодженість дій на всіх рівнях

управління – від державного до місцевого. При цьому необхідно дотримуватися принципів справедливості, рівності та етичних норм. Такий підхід дозволяє визначити конкретні завдання для розвитку регіону, які відповідають вимогам сталого розвитку [40].

Розробка, запровадження та реалізація стратегій сталого регіонального розвитку є складною, цілісною системою заходів, які передбачають підготовку, реалізацію, моніторинг та оцінювання результатів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Послідовність розробки стратегії сталого розвитку регіону

<i>Етап</i>	<i>Опис</i>
1. Аналіз початкового стану	Оцінка ресурсів, ідентифікація проблем, аналіз сильних і слабких сторін, аналіз зовнішнього середовища.
2. Формулювання бачення та місії	Створення яскравого образу бажаного майбутнього регіону та визначення основної мети.
3. Визначення цілей і завдань	Розробка конкретних, вимірюваних, досяжних, актуальних і обмежених у часі цілей та визначення конкретних дій для їх досягнення.
4. Розробка стратегічних альтернатив	Генерація ідей, оцінка альтернатив, вибір оптимальної стратегії.
5. Розробка плану дій	Визначення конкретних заходів, розподіл відповідальності, визначення ресурсів.
6. Затвердження стратегії	Представлення стратегії, обговорення та затвердження відповідними органами влади.
7. Реалізація та моніторинг	Впровадження стратегії, моніторинг прогресу, оцінка результатів, коректування стратегії.

Джерело: сформовано автором на основі [40].

Спочатку відбуваються організаційні заходи. На цьому етапі здійснюються підготовчі роботи, визначаються учасники процесу, стейкхолдери, формуються робочі групи, визначаються джерела ресурсів для стратегування. Етап формування стратегії включає: вивчення поточної ситуації, тенденцій розвитку, SWOT-аналіз, формулювання стратегічного бачення, конкретних завдань, пріоритетів, цілей та їх індикаторів. Завершується цей етап розробкою плану дій та затвердженням стратегії.

Отже, розробка стратегії сталого розвитку регіону – це складний і багатоетапний процес, який вимагає залучення широкого кола зацікавлених сторін та використання різноманітних методів аналізу.

Смарт-спеціалізація є стратегічним підходом, спрямованим на розвиток регіонів шляхом виявлення та підтримку їх унікальних конкурентних переваг. Цей інструмент базується на поєднанні інноваційного потенціалу, економічної діяльності та наукових розробок для досягнення сталого розвитку. Головна мета смарт-спеціалізації – стимулювати економічне зростання регіону через інновації та ефективне використання місцевих ресурсів.

Смарт-спеціалізація має особливості для сталого розвитку. Насамперед це проявляється у визначенні пріоритетних напрямів розвитку регіону. Смарт-спеціалізація допоможе визначити сили регіону та сфери економіки, які мають найбільший потенціал для розвитку. Це досягається шляхом аналізу економічної структури, наявних інфраструктурних можливостей та наукового потенціалу [38, 39]. Важливою складовою смарт-спеціалізації є *підприємницьке відкриття* – процес, в якому активно беруть участь місцеві бізнесмени, науковці та громадськість. етап допомоги ідентифікації інноваційних проєктів та цілей, які мають високий потенціал для економічного зростання та стійкості [38]. Смарт-спеціалізація забезпечує не лише економічний розвиток, але й інтеграцію соціальних та екологічних аспектів у регіональну політику. Наприклад, розвиток зеленої економіки, енергоефективності та екологічно чистих технологій [39, 55].

Важливим результатом впровадження смарт-спеціалізації є створення інноваційних кластерів. Це об'єднання підприємств, наукових установ та державного сектору, які спільно працюють над реалізацією перспективних проєктів у визначених сферах [39]. Для реалізації стратегій смарт-спеціалізації використовуються різні фінансові механізми, включаючи державні програми, міжнародну підтримку та інвестиції приватного сектору. Важливим є моніторинг ефективності використання цих ресурсів [2].

В Україні смарт-спеціалізація активно впроваджується в регіональні стратегії, зокрема у сферах агропромислового розвитку, деревообробної промисловості, альтернативної енергетики та ІТ-технологій. Наприклад, Житомирська область визначила перевагу деревообробного сектора та відновлювану енергетику, що відповідає її ресурсному потенціалу та покращенню сталого розвитку [38, 39]. У межах Стратегії розвитку регіону до 2027 року, смарт-спеціалізація зосереджена на таких ключових напрямках (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Основні напрями смарт-спеціалізації Житомирської області

<i>Напрямок смарт-спеціалізації</i>	<i>Ключові галузі/сектори</i>	<i>Очікуваний результат</i>	<i>Приклади проєктів</i>
1. Деревообробна промисловість	Деревообробка, виготовлення продукції з деревини	Створення інноваційного деревообробного кластеру	- Коростенський завод МДФ - Індустріальний парк «Коростень»
2. Органічне сільське господарство	Виробництво органічної сільгосппродукції	Збільшення експортного потенціалу та розвиток екологічно чистого виробництва	- Органічні агропідприємства регіону - Підтримка кооперативів
3. Альтернативна енергетика	Сонячна, вітрова, біоенергетика	Підвищення енергонезалежності та екологічна сталь	- Сонячні електростанції: ТОВ «Ганська СЕС», «Іршанська СЕС» - Вітрогенеруючі установки потужністю 250 МВт.
4. ІТ-сектор та цифровізація	Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), цифрові стартапи	Розвиток інноваційних рішень для бізнесу та управління	- Створення ІТ-кластерів - Цифрова трансформація громад
5. Туризм та рекреація	Культурно-історичний туризм, екотуризм, рекреаційний потенціал	Залучення туристів, розвиток інфраструктури, нові робочі місця	- Маршрути екотуризму - Створення туристичних кластерів

Джерело: сформовано автором за [41, 42].

Деревообробна промисловість є стратегічним напрямком. Завдяки значним лісовим ресурсам регіону, розвивається деревообробний кластер, де активно функціонують підприємства, такі як Коростенський завод МДФ.

Сектор орієнтований на впровадження інноваційних технологій та підвищення доданої вартості продукції [41, 42].

Сільське господарство та органічне виробництво Житомирщина є лідером у виробництві органічної продукції. Смарт-спеціалізація спрямована на підтримку аграрних інновацій, розвиток нових технологій у рослинництві та тваринництві, а також екологічно чистого виробництва [28; 30]. Органічне сільське господарство сприяє впровадженню екологічно чистих технологій, що відповідає світовим трендам сталого розвитку.

Регіон активно реалізує проекти у сфері сонячної та біоенергетики, включаючи будівництво промислових та приватних сонячних електростанцій. Альтернативна енергетика дозволяє Житомирщині використовувати потенціал сонячної, вітрової та біоенергетики для підвищення енергоефективності та незалежності. Планується розвиток вітрової енергетики, що сприятиме енергетичній незалежності та екологічній стійкості області [41, 42].

Одним із пріоритетів є стимулювання розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, які забезпечують впровадження інноваційних рішень у бізнесі та державному управлінні. Це включає підтримку стартапів і цифрової трансформації підприємств [28]. ІТ-сектор розвивається як один із драйверів економічного зростання.

Житомирщина має значний потенціал для розвитку туристично-рекреаційного бізнесу завдяки культурній спадщині та природним ресурсам. Стратегія передбачає створення туристичних кластерів та інфраструктури для залучення інвестицій [41].

Смарт-спеціалізація забезпечує Житомирській області можливість ефективно використовувати свої природні, економічні та людські ресурси. Це дозволяє регіону досягати сталого зростання шляхом:

- створення інноваційних кластерів для підвищення конкурентоспроможності підприємств;
- залучення інвестицій у нові та традиційні галузі;

- екологічної трансформації, особливо у секторі енергетики та сільського господарства;
- підтримки малого і середнього бізнесу для забезпечення зайнятості та розвитку місцевих громад.

Ці напрямки смарт-спеціалізації сприяють сталому розвитку Житомирської області, створюючи умови для економічного зростання, інноваційної діяльності та екологічної стійкості регіону. Таким чином, реалізація смарт-спеціалізації в Житомирській області є дієвим інструментом для досягнення економічного, соціального та екологічного балансу, що відповідає глобальним цілям сталого розвитку.

3.2. Впровадження політики децентралізації та партнерства між державою і громадою

Політика децентралізації в Україні є важливим кроком на шляху до забезпечення сталого розвитку регіонів. Її впровадження дозволяє підвищити ефективність управління, оптимізувати використання ресурсів та активізувати співпрацю між державою і громадою для досягнення соціально-економічної та екологічної рівноваги.

Ключовими аспектами впровадження децентралізації для сталого розвитку регіонів є:

- підвищення управлінської ефективності;
- фінансова самостійність громад;
- партнерство між державою і громадою;
- залучення інвестицій та розвиток регіональної економіки;
- екологічна стійкість і відповідальне використання ресурсів.

Деталізуємо ці аспекти. *Підвищення управлінської ефективності.* Завдяки передачі значних повноважень на місцевий рівень громади забезпечують можливість самостійно вирішувати питання соціально-економічного розвитку.

Це сприяє швидкому реагуванню на місцеві потреби, створенню нових робочих місць, підтримці малого та середнього бізнесу та ефективному використанню природних ресурсів.

На думку дослідників реалізація концепції сталого розвитку вимагає поєднувати стратегічне планування на національному рівні та ефективне управління на місцях [50]. Інституційна спроможність місцевого самоврядування є ключовим чинником інклюзивного зростання регіонів. Оптимальний розподіл економічних ресурсів сприяє досягненню визначених цілей розвитку. Проте значні видаткові повноваження, передані внаслідок бюджетної реформи, у поєднанні з інституційною слабкістю можуть уповільнювати економічне зростання. Неефективне управління бюджетними ресурсами обмежує потенційний розвиток регіонів та стримує зростання валового регіонального продукту (ВРП) [51].

Фінансова самостійність громади. У результаті децентралізації громади підтримується більше податкових надходжень та фінансова незалежність. Це дозволяє інвестувати кошти в: розвиток соціальної інфраструктури (школи, лікарні, дороги); впровадження проектів енергоефективності та екологічної модернізації; реалізація програми підтримки бізнесу для створення робочих місць. Загалом по Україні, динаміка надходжень місцевих податків і зборів демонструє певну волатильність, але при цьому вони залишаються важливим джерелом доходів місцевих бюджетів. Упродовж 2019-2023 років обсяг місцевих податків і зборів зріс на 26,4 млн грн, що становить 36% від початкового показника [9].

За аналогічний період доходи загального фонду місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) збільшилися на 166,8 млн грн або 61%. Це свідчить про те, що доходи загального фонду зростали швидшими темпами у порівнянні з динамікою місцевих податків і зборів, що підкреслює їхню відносну вагу у структурі місцевих бюджетів [9].

Департаментом фінансів Житомирської облдержадміністрації для забезпечення стабільності бюджетного процесу та ефективного фінансування

публічних послуг здійснює регулярний моніторинг ключових показників, що відображають фінансову спроможність територіальних громад у контексті виконання ними повноважень та реалізації соціально-економічних програм [6].

На основі адаптованого для України методу Ken W. Brown, у I кварталі 2024 року було проведено аналіз фінансової спроможності територіальних громад області. Оцінка включала 11 індикаторів: три стосуються доходів громад та вісім — видатків. За результатами аналізу:

- 16 громад (24,2 %) мають високий рівень фінансової спроможності;
- 16 громад (24,2 %) — оптимальний рівень;
- 26 громад (39,4 %) відзначаються задовільним рівнем;
- 7 громад (10,6 %) продемонстрували низький рівень спроможності;
- Волицька громада показала критичний рівень [6, 12].

Порівняльний аналіз за 2023 рік та I квартал 2024 року свідчить, що 10 громад стабільно утримують лідерські позиції, серед яких: Попільнянська, Ушомирська, Любарська, Ємільчинська, Житомирська, Оліївська, Звягельська, Овруцька, Коростенська та Малинська громади. Разом з тим, 8 громад (у 2023 році таких було 5) отримали від'ємні бали, що вказує на негативну динаміку. Зокрема, Краснопільська та Потіївська громади продовжують демонструвати негативні тенденції як у 2023 році, так і в I кварталі 2024 року [6, 12].

Партнерство між державою і громадою. Співпраця між органами державної влади, місцевого самоврядування та громадянським суспільством є основою сталого розвитку. Це дозволяє:

- залучати громадські ініціативи до процесу прийняття рішень,
- реалізувати інфраструктурні проекти через публічно-приватне партнерство,
- підвищувати прозорість і підзвітність влади на місцях.

Залучення інвестицій та розвиток регіональної економіки. Децентралізація створює сприятливі умови для залучення інвесторів через розвиток індустріальних парків, туристичних кластерів та підтримку

інноваційних галузей. Це дозволяє підвищити конкурентоспроможність регіонів на національному та міжнародному рівнях.

За період незалежності України на території Житомирської області реалізовано ряд масштабних інвестиційних проєктів. Перелік найбільших підприємств з іноземними інвестиціями, що успішно господарюють на теренах Житомирщини, наведено в додатку В [1]. У Житомирській області наразі працює понад 300 підприємств, які мають іноземне інвестування.

За рахунок вітчизняних інвестицій у Житомирській області було реалізовано низку масштабних проєктів:

- Будівництво деревообробного комбінату ПрАТ «Коростенський завод МДФ» та ПрАТ «Українська холдингова лісопильна компанія», які стали основою для створення індустріального парку «Коростень» та формування деревообробного кластеру на Житомирщині.
- Будівництво заводу з переробки молока та виробництва якісної молочної продукції АТ «Житомирський маслозавод», продукція якого відома не лише в Україні, але й за її межами.
- Будівництво заводу з виробництва теплоізоляційних матеріалів ТОВ «Обіо», що забезпечує будівельну галузь України високоякісною продукцією [1].

Протягом останніх років в області успішно реалізовано низку проєктів у сфері альтернативної енергетики, зокрема будівництво сонячних електростанцій: ТОВ «Ганська СЕС», ТОВ «Іршанська СЕС», ТОВ «Болохівський солар парк», ДП «Нафтогаз-Енергосервіс» та інших [5]. Ці інвестиційні проєкти значно посилили економічний потенціал регіону, сприяючи розвитку промисловості, енергетики та створенню нових робочих місць [1].

У 2020 році на базі Музею космонавтики ім. С. П. Корольова за участю Поліського національного університету було створено регіональний інноваційно-космічний кластер «Полісся». Його основна мета – об'єднання зусиль для розвитку сучасних космічних та геоінформаційних технологій, які

сприяють вирішенню ключових завдань у сферах інформаційної, продовольчої, економічної та екологічної безпеки, а також управлінню регіональним розвитком. Кластер також орієнтований на реалізацію історико-культурних та туристичних проєктів, підготовку кваліфікованих фахівців і проведення наукових досліджень у пріоритетних напрямках. На сьогодні в межах кластера впроваджується низка пілотних проєктів, які охоплюють науково-освітню, історико-культурну, туристично-рекреаційну, соціально-економічну, екологічну та інфраструктурну сфери. Ці ініціативи мають важливе значення не лише для розвитку регіону, а й для зміцнення національного потенціалу в цілому [1].

Екологічна стійкість і відповідальне використання ресурсів. На місцевому рівні громади мають можливість реалізовувати програми раціонального природокористування, захисту довкілля та розвитку відновлюваної енергетики. Приклади включають проєкти з утилізації відходів, лісовідновлення та впровадження альтернативних джерел енергії.

Наприклад, сьогодні в Житомирській області діють 19 промислових сонячних електростанцій загальною потужністю 193,15 МВт, а також 21 гідроелектростанція з потужністю 4,86 МВт та біогазові електростанції потужністю 8,46 МВт. Окрім цього, у регіоні встановлено 1329 приватних сонячних електростанцій загальною потужністю 35,9 МВт, що свідчить про активний розвиток малої розподіленої енергогенерації. Наразі ведуться переговори з потенційним інвестором щодо реалізації проєкту зі встановлення вітрогенеруючих установок загальною потужністю 250 МВт, що значно посилить енергетичний потенціал регіону та сприятиме його екологічній стійкості [11].

Зростання глобальних викликів, таких як кліматичні зміни, екологічні проблеми та соціальна нерівність, вимагають нових підходів до управління та розвитку. Громадянське суспільство, зі своєю активністю, різноманітністю та інноваційністю, стає все більш важливим партнером держави у вирішенні цих проблем. Залучення громадян до процесу прийняття рішень та реалізації

політики сталого розвитку є необхідною умовою для досягнення цілей сталого розвитку та побудови більш справедливого та стійкого майбутнього. Тому децентралізація та механізми залучення громадськості до обґрунтування та реалізації рішень в напрямі досягнення цілей сталого розвитку потребують детального вивчення.

Громадянське суспільство відіграє все більш важливу роль у формуванні політики сталого розвитку на всіх рівнях – від місцевого до глобального. Активні громадяни, неурядові організації, ініціативні групи та інші суб'єкти громадянського суспільства вносять значний внесок у визначення пріоритетів, розробку та реалізацію стратегій сталого розвитку.

Слід зазначити, що для активної участі громадянського суспільства існують перешкоди. Багато громадських організацій стикаються з проблемою недостатнього фінансування, що обмежує їхню діяльність. Існують також бюрократичні бар'єри в діяльності громадських організацій, зокрема складні процедури реєстрації та отримання дозволів ускладнюють їхню діяльність. Частина населення не довіряє громадським організаціям, що також ускладнює їхню роботу, а громадські активісти можуть стикатися з тиском з боку влади та бізнесу, що намагаються обмежити їхню діяльність.

Держава зі свого боку повинна підтримати участь громадянського суспільства у процесах формування політики сталого розвитку. Для цього насамперед необхідно створити сприятливе законодавче поле, яке б спрощувало процедури реєстрації та діяльності громадських організацій, а також забезпечити їхню прозорість та підзвітність. Залучати громадські організації до розробки політики можливо шляхом запрошення представників громадянського суспільства до робочих груп та консультативних рад. Важливою також є фінансова підтримка громадських проектів. В цьому напрямі державі слід виділяти кошти на гранти для громадських організацій, що реалізують проекти в галузі сталого розвитку.

Можна виділити такі способи впливу громадянського суспільства на реалізацію політики сталого розвитку (табл. 3.3).

**Інструменти участі громадськості в реалізації цілей
сталого розвитку регіону**

<i>Інструмент</i>	<i>Сукупність дій</i>
Моніторинг та контроль	Відстеження виконання державних програм, контроль діяльності підприємств, виявлення екологічних проблем та порушення прав людини
Ініціатива та пропозиції	Висунення власних ініціатив та пропозицій, розробка альтернативних моделей розвитку
Освіта та підвищення обізнаності	Проведення інформаційних кампаній, навчання населення принципам сталого розвитку, залучення громадян до участі в екологічних та соціальних проектах
Лобіювання інтересів	Лобіювання інтересів громадян перед органами влади, вплив на розробку законодавства та прийняття рішень
Пряма діяльність	Діяльність, спрямована на вирішення конкретних проблем: очищення територій, створення екологічно чистих виробництв, надання соціальних послуг
Співпраця з державою та бізнесом	Спільне з державними органами та бізнесом вирішення проблем сталого розвитку, формування партнерства та коаліції

Джерело: сформовано автором.

Залучення громадянського суспільства до процесу розробки та реалізації політики сталого розвитку сприяє підвищенню прозорості та легітимності прийнятих рішень. Громадські організації часто пропонують нові, креативні підходи до вирішення проблем, які можуть бути недоступні для державних структур. Водночас громадське суспільство може ефективно контролювати виконання ухвалених рішень та виявляти порушення.

Громадські організації можуть не лише бути рушійною силою соціальних і політичних змін, а й виконувати функції радників, посередників, контролерів та сприяти міцнішим партнерствам як всередині країни, так і на міжнародній арені в контексті досягнення цілей сталого розвитку. Як зазначають науковці, їхній вплив можливо реалізовувати за допомогою чотирьох моделей: агентства (пряма діяльність), альянсів (співпраця з іншими суб'єктами), «знизу вгору» (ініціативи, що виходять від громади) та інтегрованої (поєднання різних підходів) [54].

Незважаючи на позитивні результати, впровадження політики децентралізації та партнерства пов'язане з рядом викликів: потреба у додаткових фінансових ресурсах для реалізації нових повноважень; необхідність підвищення кваліфікації місцевих чиновників та ризик корупції на місцевому рівні.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Отже, смарт-спеціалізація є потужним інструментом для забезпечення сталого розвитку регіонів, сприяючи економічному зростанню, соціальній згуртованості та екологічній стійкості. Успіх реалізації цього підходу залежить від залучення всіх інтересів, ефективного стратегічного планування та підтримки інноваційних ініціатив.

Децентралізація та партнерство між державою і громадою є важливими умовами для досягнення сталого розвитку регіонів. Цей підхід дозволяє більш ефективно вирішувати місцеві проблеми, підвищувати якість життя населення та сприяти розвитку громадянського суспільства. Громадянське суспільство є важливим партнером держави у забезпеченні сталого розвитку. Активна участь громадян сприяє підвищенню ефективності державного управління, посиленню демократичних процесів та покращенню якості життя людей. Для більш ефективної взаємодії держави та громадянського суспільства необхідно створити умови для відкритого діалогу, співпраці та взаємної довіри.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження було здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано практичне рішення щодо обґрунтування напрямів удосконалення механізмів державного управління сталим розвитком регіонів. Це дозволило сформулювати такі ключові висновки:

1. В ході вивчення теоретичних положень встановлено, що сталий розвиток – це концепція, яка передбачає задоволення потреб нинішнього покоління без шкоди для можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Це означає, що розвиток має бути збалансованим та враховувати три основні складові: економічну, соціальну та екологічну. Досягнення сталого розвитку вимагає спільних зусиль урядів, бізнесу, громадянського суспільства та кожної окремої людини.

2. Сталий розвиток охоплює три взаємопов'язані складові: економічну, соціальну та екологічну. Економічна складова спрямована на справедливий розподіл доходів, зменшення нерівності та досягнення соціальної справедливості. Соціальна складова покликана покращувати якість життя населення, сприяти соціальній згуртованості та забезпечувати рівні можливості для всіх громадян. Екологічний вимір зосереджується на збереженні навколишнього середовища, раціональному використанні природних ресурсів та мінімізації негативного впливу людської діяльності на природу.

3. Зростання обсягу реалізованої промислової продукції в Житомирській області є позитивним показником, однак для забезпечення стійкого розвитку регіону слід зосередитися на диверсифікації економіки, підвищенні енергоефективності, підтримці малого та середнього бізнесу, а також посиленні соціальної відповідальності підприємств. Аналіз наявних даних вказує на необхідність покращення управління відходами, що потребує впровадження заходів для мінімізації їх утворення, підвищення рівня переробки та переходу до замкнутого циклу виробництва. Реалізація таких кроків дозволить поліпшити екологічну ситуацію в регіоні та сприяти його сталому розвитку.

4. Стратегічне планування сталого розвитку Житомирської області є важливим інструментом для забезпечення збалансованого розвитку регіону. Воно поєднує економічні, соціальні та екологічні аспекти, сприяючи підвищенню якості життя населення, розвитку економіки та збереженню довкілля. Регіон активно використовує інноваційні підходи, такі як смарт-спеціалізація, для визначення своїх конкурентних переваг та залучення інвестицій. Однак, для успішної реалізації стратегії необхідно забезпечити постійний моніторинг, залучати громадськість та забезпечити належне фінансування.

5. Смарт-спеціалізація є стратегічним інструментом розвитку регіонів, що базується на визначенні унікальних конкурентних переваг, впровадженні інновацій та ефективному використанні ресурсів. Вона стимулює економічне зростання шляхом створення інноваційних кластерів, залучення інвестицій та розвитку ключових секторів, таких як деревообробка, органічне сільське господарство, альтернативна енергетика, ІТ та туризм. У Житомирській області цей підхід дозволяє реалізовувати проєкти, що сприяють енергетичній незалежності, екологічній стійкості та підвищенню конкурентоспроможності регіону, забезпечуючи економічний, соціальний та екологічний баланс відповідно до глобальних цілей сталого розвитку.

6. Інноваційні кластери є ключовим інструментом для стимулювання економічного розвитку як на регіональному, так і на національному рівнях. Вони сприяють створенню нових робочих місць, підвищують конкурентоспроможність підприємств та покращують якість життя населення. Для ефективного розвитку інноваційних кластерів необхідна тісна співпраця між державою, бізнесом і науковою спільнотою, що забезпечить повноцінне використання наукового потенціалу країни та сприятиме переходу до інноваційної економіки на принципах сталого розвитку.

7. Політика децентралізації в Україні сприяє сталому розвитку регіонів завдяки ефективнішому управлінню, фінансовій самостійності громад та активному залученню інвестицій. Передача повноважень на місцевий рівень

дозволяє швидше реагувати на потреби населення, підтримувати інфраструктурні проєкти та малий бізнес, водночас забезпечуючи прозорість у партнерстві з громадянським суспільством.

8. Залучення інвестицій, розвиток альтернативної енергетики та відповідальне використання природних ресурсів підвищують конкурентоспроможність регіонів. Активна участь громадянського суспільства у прийнятті рішень відіграє ключову роль у досягненні цілей сталого розвитку, що сприяє зміцненню місцевої економіки та екологічній стійкості України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агропромисловий комплекс, промисловість та інвестиції: досягнення Житомирської області за 30 років Незалежності України. Житомирська обласна рада: офіційний веб-сайт. URL: <https://zt.gov.ua/21727>
2. Барановський М.О. SMART-спеціалізація як інструмент активізації розвитку регіонів України. *Науковий вісник ХДУ Серія Географічні науки*. 2020. №13. С. 7-15. URL: <https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/294>
3. Варяник Ю. А. Організаційні аспекти використання ресурсного забезпечення місцевої громади : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 073 "Менеджмент" / наук. керівник Д. Т. Бікулов. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 67 с.
4. Дегтярьова І., Мельник О., Романченко Я. Економічні та фінансові інструменти забезпечення сталого регіонального розвитку: досвід ЄС. *Mechanism of an Economic Regulation*. 2014. № 65, 18-27. URL: <http://mer-journal.sumy.ua/index.php/journal/article/view/476>
5. Департамент екології та природних ресурсів Житомирської обласної державної адміністрації. URL: <https://eprdep.zht.gov.ua/>
6. Департамент фінансів Житомирської облдержадміністрації. URL: <https://depfin.zht.gov.ua/>
7. Державна служба статистики України: офіційний вебсайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Добровільний національний огляд щодо Цілей сталого розвитку в Україні: ООН Україна. URL: <http://surl.li/btumpl>
9. Експерти проаналізували тенденції надходжень місцевих податків і зборів за 2019-2023 роки. *Портал «Децентралізація»*. 25.11.2024. URL: <https://decentralization.ua/news/18948>
10. Єльнікова Ю. В. Рейтингування регіонів України за рівнем привабливості для відповідальних інвестицій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. №17-18. С. 63–68.

11. Житомирська обласна державна адміністрація: офіційний вебсайт. URL: <https://oda.zht.gov.ua/>
12. За I квартал цього року 16 громад Житомирської області мають високий рівень фінансової спроможності, а одна – критичний. *Житомир-інфо*. 22 квітня 2024 р. URL: https://www.zhitomir.info/news_220754.html
13. Звіт з оцінки результативності виконання у 2022 році Стратегії розвитку Житомирської області на період до 2027 року та плану заходів на 2021-2023 роки з її реалізації URL: https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2023/03/Zvit_z_otsinky_rezultatyvnosti_vykonannya_u_2022_rotsi_Strategiyi_rozvytku.pdf
14. Іванова І. М., Толстанов О. К. Шляхи соціально-економічного розвитку регіону. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 19. С. 102–109.
15. Іванчук В., Мошняга Н. Досягнення Цілей сталого розвитку у національному та регіональному розрізах. «Вокс Україна». URL: <https://voxukraine.org/doslidzhennya-sdg/>
16. Карпенко А., Карпенко Н. Кластери і кластерна політика як рушії інноваційного розвитку регіонів України. *Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 21 квітня 2021 р.). URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/9ea8b63f-01b4-48c4-98da-350827c83919/content>
17. Карпенко А., Карпенко Н. Роль кластеру у післявоєнному відновленні регіону. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22244/1/175-181.pdf>
18. Ковалівська С. В., Бараннік В. О. Запровадження механізмів досягнення цілей сталого розвитку в Україні у міжрегіональному співробітництві URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-02/csr-2.pdf>
19. Краус Н. М. Інноваційна економіка в глобалізованому світі: інституціональний базис формування та траєкторія розвитку: монографія. Київ: Аграр Медіа Груп. 2019. 492 с. URL:

https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26481/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%8F_%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%83%D1%81_%D0%9D..pdf

20. Крушельницька Т. А. Громадянське суспільство як інструмент сталого розвитку суспільно-економічних систем в умовах глобальних викликів. Трансформація економіки України в умовах глобальних викликів: актуальні проблеми, сучасні реалії, стратегії розвитку: монографія до 100-річчя Дніпровського держ. аграр.-екон. ун-ту (1922–2022 рр.) / за заг. ред. Л. М. Курбацької; Дніпровський держ. аграр.-екон.ун-т. Дніпро: ГРАНІ, 2022. С. 273–286.

21. Культура як чинник консолідації українського суспільства в період соціальних трансформацій: Дисерт. на здоб. наук. ступеня кандидата філософських наук. Київ. 2024. 180 с. URL: https://udu.edu.ua/images/data_file/viddil_aspirant/Rady/Magera/dis_Mahera.pdf

22. Лопушинський І. П., Філіппова, В. Д., Плющ Р. М. Механізми забезпечення сталого розвитку територіальних громад в умовах децентралізації влади в Україні. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. № 4 (83). С. 154-160.

23. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/>

24. Омельченко Д. О. Сутність механізмів публічного управління регіональним розвитком в умовах сталого розвитку України. *Проблеми сучасних трансформацій*. 2024. №12. С. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-12-02-10>

25. Оновлена державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки: ключові аспекти. URL: <http://surl.li/byfvwt>

26. Офіційний сайт Головного управління статистики у Житомирській області. URL: <https://www.zt.ukrstat.gov.ua/>

27. План заходів на 2024-2027 роки з реалізації стратегії розвитку Житомирської області на період до 2027 року: проєкт. URL:

<https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/Proyekt-Planu-zahodiv-2024-2027-roky.pdf>

28. План заходів на 2024-2027 роки з реалізації стратегії розвитку Житомирської області на період до 2027 року: додаток до рішення обласної ради від 21.12.2023 № 610. URL: <https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/Plan-zahodiv-na-2024-2027-roky-z-realizatsiyi-Strategiyi-rozvtku-ZHytomyrskoyi-obalsti-na-period-do-2027-roku.pdf>

29. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова КМУ від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

30. Про затвердження Стратегії розвитку Житомирської області на період до 2027 року та Плану заходів на 2021-2023 роки з її реалізації: Рішення Житомирської обласної ради від 18.12.2019. № 1722. URL: <https://doc.zt.gov.ua/index.php/7-sklikannya/rishennia/14822-no1722-pro-zatverdzhennia-stratehii-rozvytku-zhytomyrskoi-oblasti-na-period-do-2027-roku-ta-planu-zakhodiv-na-2021-2023-roky-z-ii-realizatsii>

31. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України № 722/2019 від 30 вересня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

32. Програма економічного і соціального розвитку Житомирської області на 2024 рік. URL: <https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/Program-ekonomichnogo-i-sotsialnogo-rozvytku-ZHytomyrskoyi-oblasti-na-2024-rik.pdf>

33. Програма охорони навколишнього природного середовища в Житомирській області на 2023-2027 роки. URL: https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2022/11/Upr_ekologiyi_proyekt_programy_navkolyshnye_seredovyshhe_17.11.2022.pdf

34. Пустовіт А., Токарева Л. Децентралізація як шанс держави підняти сталий розвиток регіонів або країна без периферій. *Галицький*

економічний вісник. 2020. № 62(1). С. 84-90. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/62/792.pdf>

35. Пухир С. Т. Сучасні підходи у формуванні та реалізації державної політики регіонального розвитку *Регіональна економіка*. 2016. №3. с. 26-33. URL: https://www.ird.gov.ua/pe/re201603/re201603_026_PukhyrST.pdf

36. Савченко Т., Ніколюк О., Конкін Р. Шляхи забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. № 17. С. 153–159.

37. Сиченко В.В., Мареніченко В.В. Державне управління регіональним розвитком на засадах європейських стандартів. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/3243/1/Sychenko%2C%20Marenichenko%20.pdf>

38. Смарт спеціалізація в Україні. URL: <https://www.uiip.org.ua/uk/napriamy/smart-spetsializatsiia>

39. Смарт-спеціалізація регіонів України: методологія та прагматика реалізації/ наук. ред. І. З. Сторонянська; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2022. 494 с.

40. Стратегічне планування сталого місцевого розвитку: лекція. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/236841/mod_resource/content/1/9.pdf

41. Стратегія розвитку Житомирської області на період до 2027 року: Додаток до рішення обласної ради від 18.12.2019 № 1722 зі змінами від 24.12.2020 № 16. URL: <https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/ONOVLENA-ZATVERDZHENA-Strategiya-do-2027-roku.pdf>

42. Стратегія розвитку Житомирської області на період до 2027 року: презентація. URL: <http://surl.li/gozsnn>

43. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року (проект). URL: <https://sd4ua.org/wp-content/uploads/2015/02/Strategiya-stalogo-rozvytku-Ukrayiny-do-2030-roku.pdf>

44. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року: проєкт 2017.
URL:
https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf
45. Стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року. URL:
https://sd4ua.org/wp-content/uploads/2016/11/Strategy_Sustainable_Development-UA.pdf
46. Стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року: Версія 3.0. URL: https://sd4ua.org/wp-content/uploads/2016/11/Strategy_Sustainable_Development-UA.pdf
47. Телендій А. А. Поняття, сутність та цілі стратегічного планування регіонального розвитку: теоретичний аналіз. *Держава та регіони*. 2022. № 3 (77). URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2022/20.pdf
48. Територіальний розвиток і регіональна політика в Україні: Виклики та пріоритети України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. редактор В. С. Кравців. Львів, 2018. 157 с.
49. Територіально-просторове планування: базові засади теорії, методології, практики: монографія / А.М. Третяк, В.М. Третяк, Т.М. Прядка; Н.А. Третяк, [за заг. ред. А.М. Третяка]. – Біла Церква: «ТОВ «Білоцерківдрук», 2021. 142 с.
50. Феленчак, Ю. Б. Децентралізація як елемент політики сталого розвитку держави. *Академічні візії*. 2024. №26. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1380>
51. Цимбалюк І. Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 500с
52. Цілі сталого розвитку та Україна: Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>

53. Цілі сталого розвитку: завдання та індикатори. 27.09.2017. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/tsili-staloho-rozvytku-zavdannya-ta-indykatory>
54. Шуліка А. Вплив громадянського суспільства на реалізацію концепції сталого розвитку *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2023. Випуск 49, с. 351-356.
55. Що таке SMART-спеціалізація для стратегій регіонального розвитку в Україні. URL: <https://uastrat.com/politicalanalysis/publications-analysis/shho-take-smart-speczializacziya-dlya-strategij-regionalnogo-rozvytku-v-ukrayini/>
56. Юр'єва П. Б. Територіальні інноваційні кластери та стійкий економічний розвиток регіонів. *Економіка та суспільство*, 2024. №63. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-28>
57. 17 Цілей сталого розвитку. URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/>
58. Regionalpolitik und Europa 2020: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Regional_policies_and_Europe_2020